

Η Μεσαιωνική σκέψη και η οντολογία του Ακινάτη

/ [Πεμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Ο

Θωμάς Ακινάτης (1225-1274), στο έργο του *De ente et essentia*, πραγματεύεται τις θεμελιώδεις έννοιες του ὄντος (*ens*) και της οὐσίας (*essentia*), τις οποίες αντλεί από την αριστοτελική φιλοσοφία, αναφορικά τόσο με τις υλικές και άυλες κτιστές υποστάσεις (*substantiae*) όσο και με τον άυλο και άκτιστο Θεό. Ο Pico della Mirandola στρέφει την μεταφυσική στην σχέση Είναι και Ενός, υποστηρίζοντας την ισοδυναμία τους. Για να αποδείξει την θέση του στηρίζεται

στο επιχείρημα ότι η αριστοτελική μεταφυσική παρέμεινε πιστότερη στον Πλάτωνα απ' ότι τα κείμενα των νεοπλατωνικών. Να αναλύσετε και να εξηγήσετε την μετάβαση αυτή.

Η σκέψη του Ακινάτη στη διάρκεια της μεσαιωνικής Ευρώπης, σχετικά με την έννοια του όντος και της ουσίας, προχωρά σε μια ενωτική προσπάθεια συνδυασμού φιλοσοφίας και θεολογίας προκειμένου να μιλήσει για τον «άυλο και άκτιστο Θεό». Το πέρασμα από την μεσαιωνική σκέψη και την οντολογία του Θωμά Ακινάτη, στον αναγεννησιακό ουμανισμό του Mirandolla, σηματοδότησε μια νέα φιλοσοφική σύνθεση, προάγοντας την ισοδυναμία Είναι και Ενός, οδηγώντας παράλληλα στην παραδοχή πως η αριστοτελική μεταφυσική πλησιάζει περισσότερο στην πλατωνική παράδοση από ότι στη νεοπλατωνική σκέψη.

Ο Θωμάς Ακινάτης, ένας από του πλέον πολυμελετημένους στοχαστές του Μεσαίωνα, στον σύγχρονο κόσμο, κατάφερε να προχωρήσει στο «επίτευγμα της προσαρμογής της αριστοτελικής φιλοσοφίας στις απαιτήσεις της χριστιανικής σκέψης, προσαρμογή η οποία οδήγησε στην δημιουργία ενός πρωτότυπου φιλοσοφικού συστήματος».[1] Ο Ακινάτης, «άντλησε» με έναν δικό του χαρακτηριστικό τρόπο, υλικό, «από τα γραπτά των Αράβων φιλοσόφων και των Εβραίων».[2] Παρόλο που ακολούθησε μέχρι σε κάποιο σημείο την πλατωνική σκέψη και πιο συγκεκριμένα την πλατωνική θεωρία των Μορφών ή Ιδεών, στην πορεία η προσπάθειά του στα αριστοτελικά κείμενα «μετριάστηκε από τον πλατωνισμό του», προσδίδοντας στην ερμηνευτική του προσέγγιση μια ιδιαιτερότητα, η οποία σημάδεψε όλη την μετέπειτα Δυτική σκέψη. Παράλληλα, «αντιτάχθηκε» εν πλήρει συνειδήσει στις ερμηνευτικές προσεγγίσεις του Αβερρόη σε ότι αφορά την άποψη του Αριστοτέλη πάνω στον νου και ειδικότερα επάνω στην αβερροϊκή θεωρία του «μοναδικού καθόλου ενεργεία νου».[3]

Σε ότι αφορά την οντολογία του, ο Ακινάτης ξεκινά από την κυριότερη για εκείνον έννοια, την «ουσία».[4] Προχώρησε έτσι, στην παράθεση μιας σειράς επιχειρημάτων, προκειμένου να δείξει πως «κάθε κτιστό ον, πρέπει σε τελευταία ανάλυση να προέρχεται από ένα μοναδικό αίτιο, ένα Πρώτο αίτιο το οποίο δεν είναι αποτέλεσμα κανενός άλλου αιτίου».[5] Στη φιλοσοφία του, «χρησιμοποίησε ορισμένες θεμελιώδεις διακρίσεις μεταξύ ουσίας και ύπαρξης, δύναμης και ενέργειας, απροσδιόριστης ύλης και προσδιορίζουσας μορφής».[6] Ουσία είναι αυτό το οποίο δεν ανήκει σε κάτι άλλο, σε ένα υποκείμενο, δεν έχει δηλαδή κάποια βάση για την ύπαρξή του, αλλά αντιθέτως υπάρχει ως φορέας ενεργειών και μεταβολών.[7] Στο έργο του *De ente et essentia* (Περί όντος και ουσίας), «θέτει το βασικό ερώτημα που αφορά στη σχέση ανάμεσα στο ον και την ουσία».[8] Σύμφωνα με τον Luscombe, η ουσία στον Ακινάτη, δεν ταυτίζεται με την ύπαρξη

και κατά αποκλειστικότητα στον Θεό «δεν υφίσταται η διάκριση μεταξύ ουσίας και ύπαρξης», κατ' επέκταση «δεν υφίσταται κανένα γίνεσθαι και καμία δύναμη, διότι ο Θεός αποτελεί καθαρή ύπαρξη δίχως τυχαιότητα ή περατότητα». Γιατί τα «περατά όντα» δεν υπάρχουν από μόνα τους, δεν είναι «αυταίτια». «Τα περατά όντα αποτελούν το αποτέλεσμα της αιτιότητας».[9] Ο Θεός αντιθέτως, αποτελεί καθαρή ενέργεια και μέτρο του Είναι.[10]

[1] David Luscombe, *Η Μεσαιωνική σκέψη*, μτφρ. Χρήστος Γεμελιάρης, Εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2007, σ. 141.

[2] *Ό.π.*, σ. 142.

[3] *Ό.π.*, σ. 143.

[4] Κωνσταντίνος Λογοθέτης, *Η Φιλοσοφία των Πατέρων και του Μέσου Αιώνας, Μέρος Β'*, Αθήνα 1934, σ. 683.

[5] David Luscombe, *ό.π.*

[6] Θωμάς Ακινάτης, *Περί του όντος και της Ουσίας (De ente et essentia)*, εισαγ. – μτφρ. – σχολ. Γιάννης Τζαβάρας, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα – Γιάννινα 1998, σ. 10.

[7] Ο Ακινάτης μεταφράζει την αριστοτελική ουσία ως *substantia*. Thomas Aquinas, *Contra Gentiles*, Βιβλ. 1, Κεφ. 25: «*substantia est res, cui convenit esse non in subiecto; nomen autem rei a quidditate imponitur, sicut nomen entis ab esse; et sic in ratione substantiae intelligitur quod habeat quidditatem cui conveniat esse non in alio*».

[8] Θωμάς Ακινάτης, *Περί του όντος και της Ουσίας*, *ό.π.*

[9] David Luscombe, *ό.π.*, σ. 144.

[10] *Ό.π.*, σ. 145.

Το παρόν κείμενο είναι το πρώτο μέρος της εργασίας της Αγγελικής Αναγνώστου, φοιτήτριας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με τίτλο “Φιλοσοφία των μέσων χρόνων και της αναγέννησης”

Στην εν λόγω εργασία, θα επιχειρηθεί μια προσπάθεια ώστε να αναδειχθούν οι βασικές επιχειρηματολογίες δύο σημαντικών φιλοσόφων του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης, γύρω από το οντολογικό ζήτημα των εννοιών του όντος και της ουσίας. Από τη μία πλευρά θα αναδειχθούν οι βασικές αρχές της οντολογίας του

Ακινάτη μέσα από το έργο του *De ente et essentia* και από την άλλη θα αναφερθούν οι βασικές αρχές της ουμανιστικής σκέψης του Pico della Mirandola (επάνω στο οντολογικό πάντα ζήτημα) όπως αυτές διατυπώνονται στο έργο του *De Ente et Uno*.

Σε ένα πρώτο επίπεδο, θα εξεταστεί η σχέση φιλοσοφίας και θεολογίας την περίοδο του Μεσαίωνα, καθώς και οι ο ρόλος των Αράβων φιλοσόφων στην μετάφραση των αριστοτελικών και πλατωνικών έργων. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, θα δοθούν οι βασικές αρχές τόσο της ακινάτειας φιλοσοφίας, όσο και της αναγεννησιακής φιλοσοφίας του Pico, επάνω στο ζήτημα της σχέσης Ενός και Είνας, όπως ακριβώς παρουσιάζονται στα εν λόγω έργα τους. Σε ένα τρίτο και τελευταίο επίπεδο, θα δοθούν οι βασικές γραμμές της σκέψης των δύο φιλοσόφων και θα αναδειχθούν τα βασικά συμπεράσματα σχετικά με την οντολογία τους.